

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Милка Данева Василева, ПУ „Паисий Хилендарски”

На материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор” в Бургаския свободен университет по:

Професионално направление 3.2. Психология /педагогическа и възрастова психология/

Научна специалност: Психология /Педагогическа и възрастова психология/

С шифър 3.2, обявен в ДВ, брой 83, с.84

С кандидат: доц. д-р Йонка Стефанова Балтаджиева

Рецензент: проф. д-р Милка Данева Василева, член на Научното жури.

Основание за изготвяне на рецензията: Заповед на Ректора на Бургаския свободен университет (УМО 64 05.12.2017 г.) и решение на утвърденото с посочената заповед научно жури.

Кратки биографични данни

Йонка Балтаджиева е родена на 22.12.1954 г. в с. Деветак, обл. Бургаска. През 1973 г. завършва Немската езикова гимназия в града, а през 1977 г. специалност Психология във Философския факултет на СУ „Св.Кл.Охридски”. Получава магистърска степен с квалификация Психолог- учител по Психология. След успешна задочна аспирантура в катедра „Обща, генетична и експериментална психология” в същия университет, през 1990 г. успешно защитава дисертация на тема: ”Регулативната функция на вниманието върху дейността на човека-оператор”. Специализираният съвет по Психология ѝ присъжда степен „Кандидат на психологическите науки/ Диплом № 20317 от 02.07.1990 година.

През 2001 г. е избрана за доцент по Педагогическа и възрастова психология /Свидетелство №.20642 от 21.05.2001г./ в Университета „Проф. д-р А.Златаров” гр.Бургас.

От 1977 г. Йонка Балтаджиева работи последователно като психолог и ръководител на Лаборатория за психологическа експертиза; организира и провежда психологически изследвания главно в областта на Транспортната психология и професионален подбор на кадри.

През 1992 г. д-р Йонка Балтаджиева преминава на работа в Регионална служба по заетостта към Министерството на труда и социалната политика гр.Бургас като експерт и ръководител на сектор за психологическо подпомагане, консултиране на безработни лица, професионално ориентиране, мотивация и квалификация на работници в сферата на трудовото посредничество.

През 1995 г. е избрана за асистент, гл.асистент /1996-2001/ и доцент /2001- / в Университет „Проф. д-р Ас. Златаров”, Факултет по обществени науки, катедра „Педагогика и психология”, бул. Проф. Якимов № 16. Преподава: Обща, възрастова и педагогическа психология на студенти от професионално направление Педагогика,

Педагогика на обучението по химия, Обществено здраве и психология в ОКС Бакалавари и Магистри.

От 2002 до 2007 г. е назначена на Граждански договор в ШУ „Еп. Константин Преславски”, където осъществява преподавателска дейност в същите научно-образователни области.

На трудов и на граждански договор, доц. Йонка Балтаджиева подготвя и изнася лекционни курсове, провежда семинарни упражнения и изпити, осъществява научно ръководство на дипломанти. Научната ѝ дейност се изразява в участия в международни, национални и регионални научни форуми, научни публикации в национални и университетски научни издания.

В Бургаския университет „Ас.Златаров” Й. Балтаджева осъществява административна дейност като Декан на Факултет по обществени науки 2002 – 2004 г. и Заместник ректор по качеството и акредитацията 2004 – 2007 г.

През 2007 г. доц. Йонка Балтаджиева е избрана на академична длъжност „доцент” в Бургаския свободен университет. Притежава: и прилага:

- Диплом за кандидат на науките, 02.07.90, № 20317 на Висша атестационна комисия

-Свидетелство за научно звание Доцент по научна специалност „Педагогическа и възрастова психология”, 21.05.01, № 20642 на Висша атестационна комисия

-Списък на .....научни публикации цитирания

Компетенции: много добра езикова подготовка: немски, руски, английски.

Чрез **продължаващо обучение, свързано с професионална кариера** доц.Балтаджиева провежда специално обучение по англ.език; по компютърна презентация, по методи и средства на ДО, БСД..

Проявява **умения** за работа в екип, емпатийност, комуникативност; успешно организира и координира работата на специалисти, на проекти и бюджети в държавни структури и образователни институции.

Общо описание на представените документи

Представените документи съдържат информация за кандидатката, обособени шест раздела. Те обхващат научната, научно-професионалната и преподавателско-популяризаторска работа, отразена в печатни издания, в научно-изследователски проекти, във внедряване на иновации, в учебни програми и други материали, по които тя работи съ студенти и дипломанти.

Доц. Йонка Ст.Балтаджиева участва в конкурса със следната научна и учебна продукция:

-Монография: „Аз-концепция в подрастваща възраст- структура и съдържание /Експериментално проучване, 2017 г. БСУ;

-**Учебници и учебни помагала:** „Психология на развитието в детска и в юношеска възраст /Теоретични аспекти/”, 2017 г., 192 с.; „Диагностика на интелигентността. Тестове за изследване на интелигентността”. Учебно помагало за работа с деца със специфични образователни потребности, 2013 г.; „Психологическа характеристика на ранно-възрастовата група в ДГ”, 2002.

-Студии: „Аз-концепция. Теоретични и експериментални измерения на конструкта”. Годишник БСУ, 2017 /под печат/ „Влияние на локализацията на контрола върху мотивацията за учене при ученици в подрастваща възраст 13-14 г”. Годишник БСУ, 2016 г.

-Образователни модули за квалификационни курсове: „Проективни техники за изследване на деца”, Лаборатория за психологични и социални изследвания /Семинар за студенти/ ; „Социално-педагогически изследвания- теория и практика”. Лекционен курс за преподаватели от БСУ.

-Публикации, несвързани с темата на конкурс- отнасят се за настоящето и бъдещето на Унииверситета „Проф. д-р Асен Златаров”, с контрола и качеството на обучението в него /Сб.”Управление и образование”, 2005, 2006 г./

Административната процедура е спазена и представените документи за участие в конкурса изцяло съответствата на Закона за развитие на академичния състав в Р.България, чл.24/1/ и Правилника за приложението му чл.53/1/. Приложена е информация за учебните дисциплини, на които доц. Й. Балтаджиева е титуляр. Публикувани са учебни материали, които са обект на анализ в предлаганата рецензия. Законите и административни изисквания са спазени.

Обща характеристика на дейността на кандидата:

Учебно-педагогическа дейност. Доц. д-р Йонка Ст. Балтаджиева в момента е преподавател по: Увод в Психологията; Психология на развитието и Психология на общуването в професионално направление „Психология, Социални дейности” и в „Обществени комуникации” в Образователно-квалификационни степени Бакалавър и Магистър. Едновременно с това тя е програмен координатор на Програмния съвет по Психология и е избрана за Зам.декан на Центъра по хуманитарни науки.

Лекционни курсове:

1. Професионално направление 3.2. Психология, Специалност „Психология” Образователно-квалификационна степен „Бакалавър”- Увод в психологията; Психология на развитието в детска и юношеска възраст; Психология на общуването.

2. Професионално направление 3.2 Психология Магистърска програма по Детско-юношеска психология; Психологическо консултиране- Психодиагностика на детското развитие; Проективни технологии за диагностика

3.Професионално направлени 3.5. Обществени комуникации ОКС Магистърска програма по публични комуникации и социална психология /дистанционна форма на обучение/- Лидерски поведенчески стратегии

Учебна литература:

В „Психология на развитието в детска и в юношеска възраст” се разглеждат основни теоретични аспекти на психическото развитие в актуалните психологически школи; проследяват се в исторически ракурс идеите, заложи в дефиниране на детството и юношеството. Като фактори на средата, определяща психичното развитие са посочени: социалната среда на развитие, обученето и ученето, общуването с връстниците и със семейството. Постигнато е високо ниво на теорико-практически анализ, достъпност и задълбоченост.

Научна и научно-приложна дейност. Професионалните интереси на доц. Балтаджиева: теоретични и научно-изследователски- са насочени към обогатяване познанията за възрастовата психология в детската и в юношеската възраст. В нейна монография, посветена на Аз-концепцията в подрастваща възраст са представени актуални и системни данни за съдържанието и структурата на сложен психологичен конструкт- Аз-концепцията при подрастващи /9-14 годишни/. Придържа се към прието теоретично допускане, че концепцията за Аз-а има йерархична структура, която

съдържа: Обща Аз-концепция и множество Аз-концепции, които се отнасят до няколко психологични области /...../. Доказва се че съдържанието и характеристиките на Аз-концепциите имат динамични промени през изследваните периоди на детството и ранната училищна възраст.

Стати /27/, доклади /12/ и др. са посветени на избраната проблематика: възрастовата и педагогическа психология и ролята на Аз-концепцията в развитието и възпитанието на подрастващите. Тези научни изследвания детайлизират процесите и етапите на психичното развитие и спецификата на всеки един от тях. Потвърждава се последователността на авторката в изследване на основните конструкти, на Аз-концепцията, свързана с малко изследвани фактори на развитието като: физическият образ за тялото, половите особености, конфликтността, локализацията на контрола. Студиите и статиите на доц. Балтаджиева са публикувани главно в научни издания на български университети и две публикации в чужди издания /на руски език/.

Разработените образователни модули: „Проективни техники за изследване на деца”, 2016 г. /Семинар за студенти/ и „Социално-педагогическа психология”, 2014 г. /Лекционен курс за преподаватели в БСУ/ доказват загриженост за разширяване на изследователската проблематика с оглед на учебната работа на доц. Й. Балтаджиева.

Участие в проекти: 9 с външно финансиране, 3 с вътрешно институционално.

Получила е 2 награди.

Приложила е документ за цитирания

Членство в НПО: Дружество на психолозите в България; Член на Редакционни съвет на сп. „Съвременен хуманизъм”; Член на организационния комитет на 8-ия .....конгрес по Психология /2017 г./

В заключение на този раздел, убедено потвърждавам, че учебно-педагогическата дейност на доц. Балтаджиева се отличава с реални компетенции в сферата на съвременната психологическа наука на най-високо методологично и методично ниво. На такава основа тя прилага съвременни методи за учебно-изследователска и преподавателска дейност; умело моделира учебното съдържание чрез отнодидактически подходи за пренос на науката психология в университетското образование. Познава и използва интерактивни методи на обучение и мултимедия. Това е описано в публикуваната от нея учебна литература.

Научни приноси в изследователската продукция и публикации

Професионалните интереси и изследователските усилия на доц. Йонка Балтаджиева са широки и значими както в теоритичната област, така и към приложните педагогически дейности. По-конкретно нейната научна продукция е ориентирана към експериментален анализ на психични феномени в детска и в юношеска възраст и към неговите теоретични обобщения.

1. Верен теоретичен подход е показан към актуалните психологически проблеми на възрастовата и генетична психология. Проследени и интерпретирани са теориите и концепциите за факторите на психичното развитие през ранните възрастови периоди на детството и юношество. Ацентува се на социалните /културни/ фактори на среда и влиянието им върху психичното развитие през детството и юношеството. Става дума за учене, обучение, общуване в семейството, общуване с връстници, превенция на агресивни прояви и конфликтни взаимоотношения и др

На основата на достатъчен брой актуални теоретични източници /17/, авторката Балтаджиева дефинира и характеризира един от най-важните психологически конструкти: Аз-концепцията. Този психологичен феномен е изследван на основата на

генетичната психология и развитието през детството и юношеството. Обръща се внимание на структурата и съдържането, на развитието на конструкта през детско-юношеския възрастов период. Приема се идеята за йерархична структура на конструкта и на феномена. Разграничава се: Обща Аз-концепция и множество специални подобласти, които се отнасят до конкретни характеристики на психичните явления-процеси, състояния, свойства и отношения. Така е изградена многопредставена многодименсионна структура на Аз-концепцията.

2. Разкрита е възрастовата динамика на съдържането и характеристиките на Аз-концепциите в последователните периоди на „подрастващата възраст”. Осъществено е експериментално проучване е базирано на избрани символни единици за каквито се приемат определени думи и словосъчетания. Чрез приетия авторски изследователски инструментариум се кодират елементи на себепознание на последователните нива на развитие при изследвани лица от съответни възрастови групи. Подбрани символни единици-думи определят когнитивна рамка на всяко възрастово ниво и идентифицират „значими подобласти в йерархичната многодименсионална структура” на Аз-концепцията. Установени са значими различия на компоненти на Аз-концепцията в последователните периоди на подрастващата възраст и полови групи.

Теоретично и експериментално е установено че социалната идентичност в подрастваща възраст е важен елемент на Аз-концепцията. Разкрити са същностни страни на понятието социална идентичност като се отчитат основните съвременни идеи за структурата на социалната идентичност.

3. Проведено е експериментално изследване с 218 подрастващи, 123 от тях са на 9 и 10 години, и 95 са на 13 и 14 години. Отделят се и се наблюдават общо 4 актуални компоненти на социалната идентичност – ученическа, джендерна, етническа и възрастова (възрастност). Те са присъщи и на двете възрастови групи. Проведено е и изследване с 51 младежи, 22- ма от тях ученици (18-19-годишни) и 29 са студенти (18-20-годишни). И в тези възрастови групи се проявяват няколко актуални компоненти на социалната идентичност – ученическа/студентска, джендерна, възрастова (възрастност) и градска. Установено е че честотата на поява на избраните компоненти е различна при учениците и студентите. При учениците смесената джендерно-възрастова идентификация е по-силно изразена.

Експериментално проучване на образа на собственото тяло в подрастваща възраст (20) е проведено с 218 ученици на възраст 9, 10, 13 и 14 години. Проследено и идентифицирано е мястото на компонента /образ на собственото тяло/ в цялостната Аз-концепция на момчета и момичета в подрастваща възраст. В резултат на анализа са изведени характеристики, чрез които образът на собственото тяло се описва словесно в изследваните възрастови групи. Установена е и диференциацията по полов признак.

Анализът и обобщението на резултатите от експериментално изследване на съдържателните характеристики на Аз-концепцията на 9-10- и 13-14-годишни момчета и момичета разкриват реалните себепредстави на изследвания контингент лица и динамичните аспекти на Аз-концепцията във възрастов аспект. На тази основа е направен сравнителен анализ на най- значими компоненти на Аз-концепцията по признаците възраст и пол.

3. На следващо място също така аргументирано и убедително се разкрива психологичната природа на взаимоотношенията и взаимодействията в учебните групи. Акцентува се на характеристиките на тези феномени при учащите се „в начален училищен етап”. В тази връзка като основни фактори служат академичната мотивация на ученици в подрастваща възраст и проявите на лидерски претенции през същата възраст. Теоретично и експериментално проучване на психологичната природа на

взаимоотношенията и взаимодействията между субектите в образователната среда в начален училищен етап разкрива редица възрастови особености на тези взаимоотношения и взаимодействия/интерекции/ на учащите се и образователна среда. Специално внимание се отделя на агресивните прояви на учениците от начална училищна възраст като се проследява възрастовата динамика на устойчивост и мобилност. Разкриват се различия във възрастово-полови модели на агресивно поведение.

4. Друга важна характеристика на взаимоотношенията и взаимодействията на подрастващите са конфликтите. Детерминират се граници на съвременната интерпретация на понятието “педагогически конфликт”. Разкриват се психологичните причини, предизвикващи педагогическите конфликти в една много важна за развитието на човешката личност възраст -начална училищна възраст. Акцентът се поставя върху анализа и класификацията на психологическите измерения на конфликтните взаимоотношения, които възникват в процеса на педагогическото общуване при взаимодействието между педагога и ученика в начална училищна възраст. Идентифицират се психологични фактори на вътрешноличностните и междуличностните конфликти в педагогическите колективи. Направен е обзор и анализ на факторите, които провокират възникването на разнообразни проблемни и конфликтни ситуации на различни нива в педагогическите колективи, между различните негови субекти и във вътрешния свят на тези субекти (учител, директор).

Предложен е модел на обучение във висшето педагогическо образование, определен като „Конфликт-ориентиран подход”. Анализът на реалната ситуация в образователния процес показва че работещите в образованието трябва да придобият знания и да усвоят умения на практика да управляват училищните конфликти, да намират оптимални начини за тяхното преодоляване и предотвратяване. Обоснована е необходимостта от специална подготовка на бъдещите педагози в областта на конфликтологията и по-специално на педагогическата конфликтология.

Данните от експерименталното изследване на академичната мотивация на ученици в подрастваща възраст и студенти разкрива динамична взаимовръзка между личностни характеристики и мотивацията за учене в подрастваща възраст. Разработен е авторски инструмент за измерване на мотивацията за учене в подрастваща възраст. Осъществено е проучване в реална среда, с реални субекти (85 ученици), в резултат на което е изградена йерархична структура на значимите мотиви за учене в ранната училищна възраст и е установено влияние на личностната характеристика /”локус на контрол”/ върху мотивацията за учене.

Експериментално проучване на личния самоконтрол при юноши и студенти, и на нагласите и мотивацията за постижения на студенти Измерване на личния самоконтрол при юноши и студенти е проведено със 117 ученици и студенти. Резултатите от проучването показват, че по-голямата част от изследваните лица са с вътрешен локус на контрол. Потвърждава се тезата, че тези, които притежават вътрешен локус на контрол показват по-висока успеваемост в обучението в училище и в университета.

Изненадващо за нашите очаквания, установява се че в юношеска възраст повече момичета, отколкото момчета постигат вътрешен локус на контрол, повече момчета се оказват с вътрешна локализация. По-високият материален статус на семейната среда също е благоприятен фактор за личностен самоконтрол, за целеустременост, насоченост и отговорност на младите хора. Установени са 5 основни типа мотивация за посещаване, респективно отсъствие от учебни занятия на студентите, както и значимостта на интерактивните методи в университетското образование.

4. Експериментално проучване на лидерството в ученическите групи в начална училищна възраст разкрива зависимост между интелигентност и лидерство. Изследването е проведено със 133 ученици на възраст 9-11 години. Във взаимоотношенията между децата-ученици още в началните класове вече е изградена система на доминиране /лидерство/. Разкрита е зависимост между интелектуалното ниво на развитие, измерено чрез коефициента на интелигентност и лидерската позиция, заемана от учениците в системата на междуличностните отношения в ученическия клас. Данните от изследването установяват съществена връзка между нивото на интелигентност на учениците и заеманите от тях лидерски позиции в ученическия клас.

Експериментално изследване динамиката в лидерството в начална училищна възраст е реализирано със 153 деца от гр. Бургас през периода 2001-2005 година и се осъществява в два випуска от начална училищна възраст. Експериментално са установени качествата, които водят до заемане на лидерска позиция в класа и категориите, с които учениците ги описват. Експериментално е установена и представата на учителите за психологическия профил на лидера в ученическия клас на началното училище.

Разработена е като самостоятелна учебна дисциплина „Лидерски поведенчески стратегии” в магистърска програма по „Публични комуникации и социална психология” /дистанционна форма на обучение/.

Лични впечатления: Познавам лично доц. д-р Йонка Балтаджиева като преподавателка на граждански договор в ШУ „Еп.Константин Преславски” 2002-2007 г./ Впечатлена съм от широките ѝ професионални интереси и способността ѝ да ги реализира задълбочено. С интерес съм проследявала научните ѝ публикации и споделям нейните професионални възглед и аспирации.

Заклучение

Рецензията е изготвена на основание на ЗРАСРБ, Правилника на МС за неговото приложение, Правилник за развитието на академичния състав в БСУ.

Научната продукция на доц. д-р Йонка Балтаджиева е достатъчна по обем и има актуална съдържателна насоченост.

Представената научна продукция и като съдържание и като качество, активната учебно-преподавателска дейност напълно удовлетворяват изискванията за успешно представяне в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“.

На основание на това заключение предлагам на научното жури да присъди на доц. д-р Йонка Балтаджиева академичната длъжност „професор”, съобразно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в РБългария за нуждите на БСУ.

25.01.2018 г.

Рецензент:

/Проф. д-р Милка Василева/